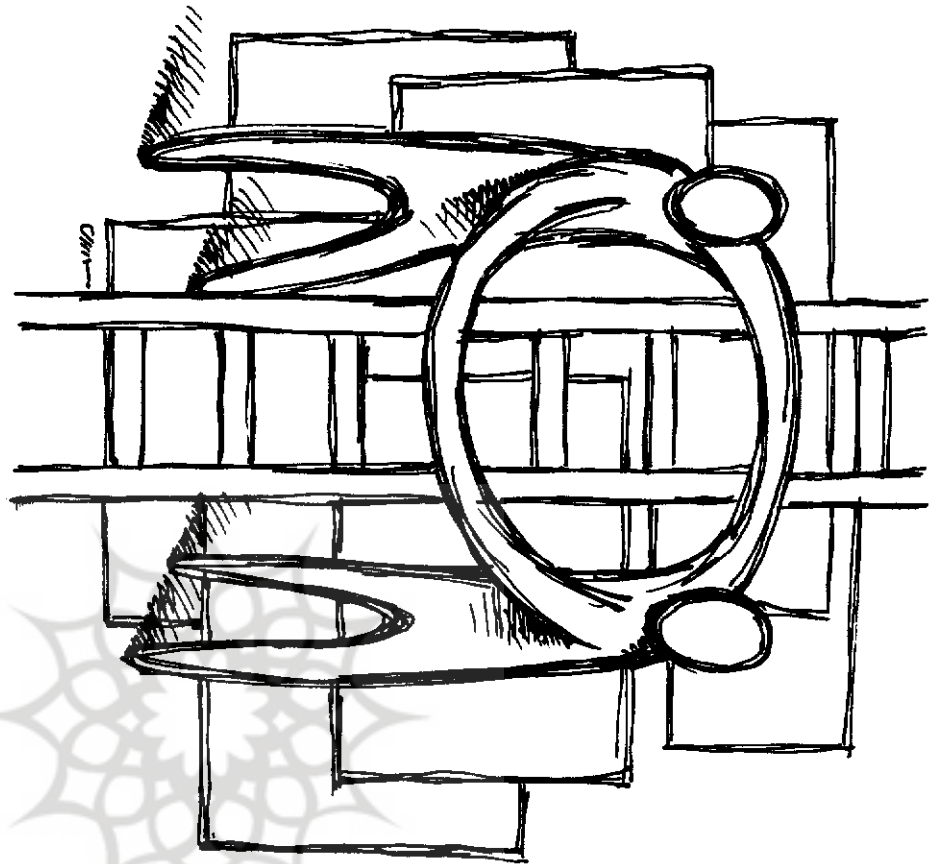

ایجاد یک جامعه باز اطلاعاتی که در آن دادوستد اطلاعات - ضمن رعایت شرایط ایجاد یکپارچگی و یگانگی ملی - آزادانه و با مشارکت فعالانه مردم صورت گیرد، تأکید شده بود. به یقین می‌توان گفت برنامه عمرانی ششم در ایران، تنها برنامه‌ای بوده است که در تهیه و تدوین آن در بخش ارتباطات از متخصصان ارتباطات و اطلاعات استفاده شده است.

در بخش دوم این مقاله به بررسی وضعیت ارتباطات در سه برنامه توسعه پس از انقلاب اسلامی اشاره شده است. دو برنامه اجرا شده و یک برنامه در حال اجرا (برنامه سوم) که یک سال از اجرای آن می‌گذرد. از زمان پیروزی انقلاب اسلامی تا پایان جنگ تحمیلی به دلیل شرایط خاص کشور از جمله تحریم‌های اقتصادی، جنگ تحمیلی و... برنامه‌ای تصویب نشد. اما اولین برنامه مصوب پس از انقلاب اسلامی در ۱۱ بهمن ۱۳۶۸ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. در این مقاله به اهداف کیفی و کمی برنامه اول پرداخته شده است. برنامه اول بیشتر به مواردی مانند بازسازی و تجهیز بنیه دفاعی، خودکفایی در محصولات استراتژیک و کشاورزی، تأمین عدالت اجتماعی و گسترش فرهنگ عمومی پرداخته بود. در این برنامه در بخش ارتباطات بیشتر به مسائل کمی (افزایش تیراژ مطبوعات، افزایش شبکه‌های پستی و مخابراتی...) توجه شده و کیفیت کمتر مورد توجه قرار گرفته است. به‌طور کلی می‌توان چنین نتیجه گرفت که به توسعه ارتباطات بیش از ارتباطات توسعه توجه شده است.

این مقاله همچنین به آثار و اهداف کیفی برنامه دوم توسعه در ارتباطات اشاره می‌کند. در برنامه دوم توسعه، تلفن دایری از ۴ میلیون و ۳۲۰ هزار شماره به ۸ میلیون و ۳۴۲ هزار شماره رسیده است. توجه ویژه به روستاها از نظر مخابرات،

جایگاه ارتباطات در برنامه‌های توسعه ایران پس از انقلاب اسلامی

عبدالله ذاکر

اشاره شده است. در برنامه عمرانی پنجم خبرگزاری پارس و شبکه تلویزیون رنگی در کشور تأسیس شده است. در برنامه عمرانی ششم که توسط جمعی از کارشناسان و متخصصان ارتباطات در کمیته مشترک اطلاعات و وسایل ارتباط جمعی در سازمان برنامه تدوین شد و به دلیل وقوع انقلاب اسلامی به تصویب مجلس شورای ملی نرسید، بر موضوعاتی چون فراهم کردن گسترده‌ترین شرایط

چکیده:
در این مقاله سیر تحول برنامه‌های توسعه در ایران قبل از انقلاب اسلامی به اختصار بررسی شده است. در برنامه اول تا سوم عمرانی بر اصلاح و تکمیل وسایل ارتباطی و اصلاح سیستم مخابراتی تأکید شده بود. در برنامه چهارم عمرانی بر مسائلی چون تقویت وحدت ملی، بالابردن سطح معلومات عمومی و تخصصی و شناسایی فرهنگ سایر ملل

استانداردسازی ۵۰۰ مورد از تجهیزات و شبکه‌ها، خصوصی‌سازی و واگذاری خدمات مخابرات شهری و بخش غیردولتی و واگذاری امور پست به شرکت‌های خصوصی در برنامه دوم عملی شد. راه‌اندازی و تقویت شبکه سیمای استانی متناسب با فرهنگ و زبان هر منطقه نیز از جمله دستاوردهای برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بعد از انقلاب اسلامی بوده است. این مقاله همچنین به روند تدوین و اجرای برنامه سوم توسعه که هفدهم فروردین ماه سال ۷۹ در مجلس شورای اسلامی به تصویب رسیده است اشاره دارد. در برنامه سوم توسعه در زمینه ارتباطات ایجاد و حفظ شبکه‌های مادر مخابراتی، تنظیم استمرار ارائه خدمات پستی و مخابراتی بر طبق ماده ۱۲۴ قانون برنامه سوم توسعه، بر عهده دولت خواهد بود. همچنین در پایان مقاله اشاره شده است: همگانی کردن، استفاده از فن‌آوری اطلاعات به منظور حفظ منافع ملی، عرضه میراث فرهنگی، ملی و اسلامی از طریق افزایش تسهیلات، بهبود خدمات، فراهم کردن امکانات، آموزش عمومی، استانداردها، مقررات، توسعه شبکه‌های اطلاعات و گسترش فرهنگ تبادل اطلاعات نیز از جمله اهداف برنامه سوم توسعه است.

برای آن که سیاستگذاری و برنامه‌ریزی ارتباطات در کشور جنبه اجرایی و عملی پیدا کند لازم است جنبه کاربردی پیشنهادات زیر را تقویت کرد:

۱. توجه خاص به آینده‌نگری ارتباطی و پیشرفت و گسترش پژوهش‌های تخصصی ملی به منظور سیاستگذاری و برنامه‌ریزی ارتباطات؛
۲. تشکیل یک بانک اطلاعاتی درباره منابع ارتباطی کنونی که رسانه‌های سنتی و نوین را شامل می‌شود؛
۳. ایجاد شورای عالی ارتباطات با

■ برنامه‌ریزی به مفهوم امروزی آن بعد از انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ شوروی مطرح شد و پس از آن کشورهای چویند، انگلیس، فرانسه و ایتالیا به خصوص پس از جنگ جهانی دوم به منظور ترمیم خرابی‌های ناشی از جنگ و رسیدن به رشدی سریع و معقول راهی جز برنامه‌ریزی نیافتند.

فروردین این سال هیأت وزیران بنا به پیشنهاد «اداره کل تجارت» تأسیس شورای اقتصاد را تصویب کرد و بالاخره در ۱۰ فروردین ۱۳۲۵ در جلسه شورای عالی اقتصاد به ریاست «احمد قوام» نخست‌وزیر وقت مقرر شد که براساس دو اصل بالا بردن واحد سطح زندگی و «تعدیل در توزیع ثروت» شورای عالی اقتصادی نقشه‌هایی طرح و پیشنهاد کند. به دنبال آن در ۱۷ فروردین ۱۳۲۵ ه. ش به منظور تهیه برنامه چندساله، تشکیل هیأت تهیه نقشه اصلاحی و عمرانی کشور به تصویب هیأت وزیران رسید. در واقع این گزارش را می‌توان نخستین پیش‌نویس برنامه هفت‌ساله ایران تلقی کرد. با تصویب لایحه قانونی برنامه هفت ساله، به موجب تصویب نامه‌ای در پنج مهر ۱۳۲۷ ه. ش، اداره‌ای به نام «دفتر کل برنامه» تأسیس شد که بعدها سازمان موقت برنامه نام گرفت و اولین برنامه هفت ساله در ۲۶ بهمن ۱۳۲۷ ه. ش به تصویب مجلس شورای ملی رسید. برنامه دوم توسعه در ایران در ۱۸ اسفند ۱۳۳۴ ه. ش به تصویب مجلس شورای ملی رسید که اصلاح و تکمیل وسایل ارتباطی از جمله اهداف برنامه دوم عمرانی بوده است. برنامه عمرانی سوم در ۲۱ اردیبهشت ۱۳۴۶ تصویب شد که در این برنامه برای اولین بار یک سیستم مخابراتی صحیح، منظم و مدون که توانست تا حدودی احتیاجات مخابراتی و ارتباطی کشور را برآورده کند، پایه‌ریزی شد. برنامه عمرانی چهارم در ۲۷ اسفند ۱۳۴۶ ه. ش به تصویب رسید. از جمله

همکاری استادان دانشگاه و مراکز اجرایی؛

۴. تشکیل شورای سیاستگذاری ارتباطی با همکاری دفتر امور فرهنگ و هنر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، دستگاه‌های اجرایی مرتبط و استادان علوم ارتباطات به منظور طراحی سیاست‌های ارتباطی و کمک به برنامه‌ریزی ارتباطات.
۵. استفاده از نیروی انسانی متخصص و کارآمد در برنامه‌ریزی ارتباطات؛
۶. توجه به نقش ارتباطات در توسعه سیاسی و مشارکت اجتماعی؛
۷. توجه به توسعه کمی و کیفی ارتباطات (ارتباطات جمعی، ارتباطات راه دور و ارتباطات رایانه‌ای) و کاربرد درست آن در توسعه اقتصادی، سیاسی و فرهنگی کشور.

سابقه برنامه‌ریزی و آینده‌نگری انسان‌ها برای برآوردن نیازهایی همچون خوراک، پوشاک و مسکن به روزگار دیرین برمی‌گردد، یعنی زمانی که بشر پا به عرصه هستی گذاشت. با مطالعه تاریخ مدون ایران در دوران باستان، شکل‌هایی از برنامه‌ریزی را در حکومت هخامنشی می‌بینیم. اما در جهان، برنامه‌ریزی به مفهوم امروزی آن بعد از انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ شوروی مطرح شد و پس از آن کشورهای چویند، انگلیس، فرانسه و ایتالیا به خصوص پس از جنگ جهانی دوم به منظور ترمیم خرابی‌های ناشی از جنگ و رسیدن به رشدی سریع و معقول راهی جز برنامه‌ریزی نیافتند. اما در ایران برنامه‌ریزی به مفهوم امروزی آن نخستین‌بار در سال ۱۳۱۶ ه. ش در یکی از متون رسمی ظاهر شد و در ۱۱

اهداف ارتباطات در این برنامه ارتقاء سطح آگاهی مردم نسبت به وقایع داخلی و خارجی، تقویت وحدت ملی، بالابردن سطح معلومات عمومی و تخصصی، شناسایی سایر ملل و سرگرمی بوده است. در برنامه عمرانی پنجم، شبکه ارتباطی کشور که اساس و زیربنای سیاست‌های اجتماعی و صنعتی کشور است، تکمیل شد. در این برنامه شبکه تلویزیون رنگی و خبرگزاری پارس نیز تأسیس شد. برنامه عمرانی ششم که در سال ۱۳۵۶، کلیات، اهداف و فصول مختلف آن توسط کمیته‌های تخصصی به رشته تحریر در آمد، به دلیل وقوع انقلاب اسلامی مورد تصویب مجلس شورای اسلامی قرار نگرفت و مختومه اعلام شد. هدف‌های کلی اطلاعات و ارتباطات

ج: فراهم ساختن زمینه‌های ذهنی برای پیشرفت کشور و رشد سیاسی و تقویت مبانی وحدت ملی؛
د: اجرای برنامه‌های سالم و سرگرم‌کننده!
در برنامه عمرانی ششم کمیته مشترک برنامه‌ریزی اطلاعات و ارتباطات، پیشنهادات و راهکارهایی را برای وضعیت ارتباطات و وسایل ارتباط جمعی به شرح ذیل ارائه کرد:

۱. تسبیل مؤسسات خصوصی مطبوعاتی به شرکت‌های سهامی با مشارکت کارگران، کارمندان و مردم؛
۲. پذیرفتن معافیت‌های مالیاتی و گمرکی برای وسایل چاپ کاغذ و دیگر مواد خام موردنیاز؛
۳. ایجاد یک خبرگزاری ملی با شرکت

کوچک‌ترین ارزشی ندارد، اما از نظر اقتصادی و اجتماعی بسیار زیان‌بار است. ۹. شناخت فعالیت‌های مطبوعاتی به عنوان یک حرفه مستقل و جلوگیری از پرداخت‌های شبه قانونی دولت به بعضی کارکنان مطبوعات؛

۱۰. تکمیل قراردادهای دسته‌جمعی کار میان کارکنان مطبوعات و مؤسسات موجود مطبوعاتی؛
۱۱. شناخت مطبوعات به عنوان یک عامل مهم در روند توسعه و سرمایه‌گذاری ملی برای ایجاد و تکمیل تجهیزاتی که می‌تواند به رشد سریع مطبوعات کمک کند.

وضعیت ارتباطات پس از انقلاب اسلامی

الف: ارتباطات در برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۶۸-۷۲)

پس از انقلاب اسلامی، مردم طرح‌های زیادی به «شورای عالی طرح‌های انقلاب» پیشنهاد کردند که حاصل آن گزارش «سیاست‌های توسعه و تکامل جمهوری اسلامی ایران» بود که به تصویب شورای اقتصاد نرسید و برنامه کلان توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که توسط شورای برنامه‌ریزی کشور (۱۳۶۶-۶۶) به تدوین شورای اقتصاد ارائه شد و در سال ۱۳۶۲ به هیأت دولت وقت تقدیم شد اما به دلیل شرایط ناشی از جنگ تحمیلی و ضعف اطلاعات و عدم انسجام لازم به تصویب مجلس شورای اسلامی نرسید و برنامه‌های یکساله‌ای که دولت در سال‌های ۱۳۶۵ الی ۱۳۶۷ تدوین نموده بود، به دلیل شرایط نامناسب دوران جنگ و تحریم اقتصادی - مورد تصویب قرار نگرفت.

و بالاخره پس از پذیرش قطعنامه ۵۹۸ شورای امنیت سازمان ملل در ۲۷ تیر ۱۳۶۷ از جانب ایران بحث بازسازی

■ سابقه برنامه‌ریزی و آینده‌نگری انسان‌ها برای برآوردن نیازهایی همچون خوراک، پوشاک و مسکن به روزگار دیرین برمی‌گردد، یعنی زمانی که بشر پا به عرصه هستی گذاشت.

- مطبوعات و رادیو تلویزیون برای پوشش خبری داخلی و بین‌المللی؛
۴. تقویت مراکز آموزش کادرهای موردنیاز مطبوعات و ارائه بورس برای تربیت کادرها در کشورهای گوناگون؛
 ۵. اعمال مقررات مربوط به اعلام تیراژ نشریات و تعیین نرخ آگهی‌ها با توجه به تیراژ؛
 ۶. تقویت و تشویق مطبوعات محلی که در حال حاضر از نظر کمی و کیفی عقب مانده و ناتوان است؛
 ۷. ارائه تخفیف‌های لازم برای حمل و توزیع مطبوعات و تهیه خبر از طریق شرکت هواپیمایی دولتی، راه‌آهن دولتی، پست و تلگراف و تلکس؛
 ۸. پایان دادن به دخالت‌های ناروای دولت در کار مطبوعاتی که از نظر سیاسی

جمعی در برنامه ششم، براساس پیش‌نویس گزارش کمیته مشترک برنامه‌ریزی ارتباطات و وسایل ارتباط جمعی در سال ۱۳۵۵ به شرح ذیل اعلام شد: «هدف اساسی دولت در زمینه اطلاعات و ارتباطات جمعی فراهم کردن گسترده‌ترین شرایط ایجاد یک جامعه گشوده اطلاعاتی خواهد بود که در آن دادوستد اطلاعات ضمن رعایت شرایط ایجاد یکپارچگی و یگانگی ملی، آزادانه و با مشارکت فعالانه مردم انجام پذیرد. در برنامه عمرانی ششم، تلویزیون باید اهداف زیر را دنبال می‌کرده است:
الف: هدایت افکار عمومی در جهت منافع ملی؛
ب: گسترش و تعمیم برنامه‌های آموزشی؛

■ در ایران برنامه‌ریزی به مفهوم امروزی آن نخستین بار در سال ۱۳۱۶ ه. ش در یکی از متون رسمی ظاهر شد و در ۱۱ فروردین این سال هیأت وزیران بنا به پیشنهاد «اداره کل تجارت» تأسیس شورای اقتصاد را تصویب کرد.

کشور در دستور کار دولت و مجلس قرار گرفت و با توجه به تصویب تغییرات در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، توسط مجلس خبرگان ۱۱ بهمن ۱۳۶۸ اولین برنامه (۱۳۶۸-۷۲) به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. برنامه اول توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی به دلیل شرایط خاص دوران پس از جنگ، اهدافی چون بازسازی و تجهیز بنیه دفاعی، خودکفایی در محصولات استراتژیک و کشاورزی - تأمین عدالت اجتماعی و گسترش کمی و کیفی فرهنگ عمومی را دنبال می‌کرد. اصولاً دلایل تدوین و تصویب برنامه اول را باید در عواملی چون جنگ تحمیلی، عدم مدیریت صحیح، وجود نظام اداری ناکارآمد و پایین آمدن قیمت نفت جست‌وجو کرد. دیگر آن که به دلیل نیاز کشور به توسعه اقتصادی در بخش‌های مختلف و رابطه تنگاتنگ توسعه و ارتباطات به بخش‌های مختلف ارتباطی بیشتر توجه می‌شد.

در برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۶۸-۷۲) در مراکزی که دارای حداقل یکصد نفر جمعیت بود، صندوق پستی نصب شد و در روستاهایی که بین ۲۵۰۰ تا ۵۰۰۰ نفر جمعیت داشتند دفاتر پستی دایر گردید. مخابرات آسان‌ترین وسیله ارتباط و انتقال سریع اطلاعات است و به دلیل نقشی که در توسعه و پیشرفت اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جامعه انسانی ایفا می‌کند و سبب صرفه‌جویی بسیار در وقت، انرژی، مصرف سوخت و وسایل نقلیه و کاهش

ترافیک می‌شود توجه خاصی به آن شده بود.

در طول برنامه اول توسعه، سالانه به‌طور متوسط ۲۲۰ هزار خط تلفن در کشور نصب شده است. به مخابرات روستاها در این برنامه توجه ویژه شد. در برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به ۵۹۷۰ روستا تلفن داده شد و به عبارتی حدود ۳۰ درصد روستاییان صاحب تلفن شدند. در استراتژی فرهنگ و وسایل ارتباط جمعی در برنامه اول توسعه، بر حفظ همبستگی ملی و رعایت تنوع و جوه منطقه‌ای و بومی اطلاعات مخاطبان تأکید شده بود. در صداوسیما جمهوری اسلامی ایران بر اهداف کیفی و گسترش کمی پوشش دریافت خبر تأکید شده بود اما در عمل صداوسیما بیشتر به پرکردن برنامه‌ها و افزایش شبکه‌ها دامن می‌زد و توسعه کمی شبکه‌ها و برنامه‌ها با اهداف آرمانی انقلاب اسلامی مبنی بر حفظ و تقویت ارزش‌ها منافات داشت. در برنامه اول توسعه، شبکه اول رادیو توانست نه درصد از مناطق کشور را تحت پوشش قرار دهد.

رادیو در برنامه اول توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی (۱۳۶۸-۷۲) توانست بخش وسیعی از جهان را تحت پوشش قرار دهد و تلویزیون نیز کشورهای حاشیه خلیج فارس و آسیای میانه را پوشش داده است. از نقاط ضعف و نارسایی برنامه اول، افزایش آمار و ارقام در تولید و ارائه برنامه‌ها بوده است و به کیفیت و توسعه ارتباطات در جهت تحول اقتصادی توجه کمتری شده است. رسانه‌های گروهی در

برنامه اول به مشارکت مردمی توجه نکردند. توجه بیش از حد به کمیت و بی‌اعتنایی به کیفیت نیز از جنبه‌های منفی برنامه اول در این بخش بوده است. دخالت ندادن نظرات کارشناسی استادان علوم ارتباطات در تدوین برنامه و توجه وافر به توسعه ارتباطات بیش از ارتباطات توسعه از دیگر کاستی‌های این برنامه در بخش برنامه‌ریزی ارتباطات بوده است.

ب. ارتباطات در برنامه دوم توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی (۱۳۷۴-۷۸)

برنامه دوم توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی ایران در آذرماه ۱۳۷۳ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و زمانی این برنامه شروع به فعالیت کرد که کشور یک برنامه توسعه چهارساله را پشت سر گذاشته و از تجارب آن بهره‌مند شده بود. عدالت اجتماعی، رشد و توسعه پایدار اقتصادی با محوریت کشاورزی، تقویت مشارکت عامه، حفظ محیط زیست و تلاش در راستای حاکمیت قانون و حفظ امنیت، افزایش بهره‌وری، ایجاد تعادل در بخش‌های اقتصادی (تعاونی، خصوصی و دولتی) و... از جمله اهداف این برنامه بوده است.

باید یادآوری کرد که در هدف‌های کلان کیفی برنامه دوم توسعه، اشاره‌ای به ارتباطات یا کاربرد آن در جهت تحقق هدف‌های موردنظر، نشده است.

ارتباطات در برنامه دوم توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی، اهدافی چون بهبود کیفی ارائه خدمات پستی، ارائه سرویس‌های مخابراتی و پستی همگانی در همه اماکن عمومی ایجاد شبکه انتقال اطلاعات به منظور دسترسی عمومی به شبکه‌های بین‌المللی و بانک‌های اطلاعاتی و ارائه خدمات مربوط جهت استفاده بهینه از سرمایه‌های ملی - با به کارگیری به موقع اطلاعات - را

دنبال می‌کرده است. همچنین در برنامه دوم توسعه، به شرایط قانونی لازم برای ایجاد شورای عالی ارتباطات کشور توجه شده است.

پست در برنامه دوم توسعه

در برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کل مرسولات صادره متعارف داخلی از ۱۸۱ میلیون به ۶۸۲ میلیون و مرسولات متعارف خارجه از ۱۸ میلیون به ۶۸ میلیون مرسوله در پایان برنامه افزایش یافته است. در طول برنامه دوم توسعه همچنین ۱۰۰۰ واحد نمایندگی پستی و ۷۳۳ دفتر پستی روستایی تجهیز و احداث شده است. در طول برنامه دوم توسعه نه مرکز مکانیزه در

مخابرات در برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

تعداد تلفن‌های دایر شده کشور در طول برنامه دوم توسعه از ۴ میلیون و ۳۲۰ هزار شماره در ابتدای برنامه دوم به ۸ میلیون و ۳۴۲ هزار شماره رسیده است و همچنین نصب و راه‌اندازی ۴۸۹۰۰ دستگاه تلفن همگانی شهری و ۴۶۰۰ دستگاه تلفن همگانی راه دور در پایان برنامه از جمله شاخص‌های کمی مخابرات در طول برنامه دوم توسعه است.

در طول برنامه دوم توسعه، تعداد روستاهای دارای ارتباط مخابراتی از ۸۹۴۱ روستا در ابتدای برنامه به ۱۸۹۴۱ روستا در سال پایانی برنامه رسیده است و

■ به یقین می‌توان گفت برنامه عمرانی ششم در ایران، تنها برنامه‌ای بوده است که در تهیه و تدوین آن در بخش ارتباطات از متخصصان ارتباطات و اطلاعات استفاده شده است.

■ برنامه اول توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی به دلیل شرایط خاص دوران پس از جنگ، اهدافی چون بازسازی و تجهیز بنیه دفاعی، خودکفایی در محصولات استراتژیک و کشاورزی - تأمین عدالت اجتماعی و گسترش کمی و کیفی فرهنگ عمومی را دنبال می‌کرد.

شهرهای اصفهان، شیراز، کرمان، اهواز، زاهدان، فرودگاه امام خمینی مشهد و تبریز مورد بهره‌برداری قرار گرفته است.

سرمایه‌گذاری به منظور توسعه شبکه پستی کشور، در طول سال‌های اجرایی این برنامه معادل ۵۲۰ میلیارد ریال بوده است که ۳۵۵ میلیارد ریال آن از محل اعتبارات عمرانی بودجه عمومی دولت و ۱۶۴ میلیارد ریال آن از محل منابع داخلی شرکت پست جمهوری اسلامی ایران تأمین شده است و مبلغ ۲۲۵ میلیارد ریال از کل منابع عمومی مذکور از محل عوارض حاصل از ارائه خدمات پستی که به صورت ردیف درآمد هزینه می‌باشد تأمین شده است.

تعداد کانال‌های بین‌المللی از ۳۹۸۵ کانال در آغاز برنامه به ۱۳۹۸۵ کانال در سال (سال پایان برنامه) رسیده است.

در طول برنامه دوم توسعه جمعاً ۱۵۰/۰۰۰ شماره تلفن دایری موبایل به متقاضیان واگذار شده است.

خط مشی فرهنگ و هنر و وسایل ارتباط جمعی در برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به شرح زیر بوده است:

الف: توسعه روابط با خبرگزاری‌های مستقل و مؤثر و توسعه همکاری‌های منطقه‌ای؛

ب: تبادل اطلاعات و خبر از طریق تجهیز خبرگزاری به وسایل جدید مورد

نیاز؛

ج: استفاده از کانال‌های ماهواره‌ای به منظور پوشش مخاطبان کشورهای دیگر به ویژه مخاطبان مسلمان و فارسی زبان. هدف‌های کمی و برنامه‌های اجرایی بخش دولتی در فرهنگ و هنر و وسایل ارتباط جمعی در برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به شرح زیر بوده است:

الف: افزایش ظرفیت تئاترهای کشور از ۳۶۰۰ صندلی به ۶۶۰۰ صندلی در پایان برنامه دوم؛

ب: ایجاد و تأسیس ۱۰ دفتر نمایندگی خبری در خارج از کشور طی سال‌های برنامه؛

ج: ایجاد ۱۶ دفتر نمایندگی خبری در داخل کشور؛

د: افزایش ۲۷۰۰۰ صندلی به ظرفیت سینماهای کشور؛

ه: تولید ۳۷۰ فیلم سینمایی در ۳۷۰۰۰ دقیقه؛

و: تولید ۴۳۰۰۰ دقیقه فیلم‌های ۱۶ و ۸ میلی‌متری طی برنامه؛

ز: افزایش تیراژ مطبوعات کشور به ۷۲۶/۰۰۰/۰۰۰ نسخه در پایان برنامه؛

ح: تأسیس ۵۵ مرکز سینمای جوان طی سال‌های برنامه.

صداوسیما در برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۷۴-۷۸)

اهداف کیفی صداوسیما در برنامه دوم توسعه به شرح زیر بوده است:

- تقویت نقش اطلاع‌رسانی - آموزشی و تربیتی صداوسیما به منظور معرفی و تبلیغ ارزش‌های اسلامی و انقلابی در داخل و خارج کشور، تقویت وحدت ملی و مقابله با تهاجم فرهنگی بیگانگان، معرفی و زمینه‌سازی برای تحقق اهداف توسعه ملی در افکار عمومی و حفظ سلامت زیست‌محیطی (اعم از

جنبه‌های فیزیکی، روانی و اجتماعی)؛
- ایجاد تنوع، جذابیت و مطلوبیت
بیشتر در برنامه‌های رادیو و تلویزیون و
افزایش قدرت انتخاب مخاطبان به منظور
پوشش وسیع نیازهای جامعه و
بارورسازی اوقات فراغت به‌ویژه با تأکید
بر برنامه‌های ویژه کودکان، نوجوانان و
جوانان؛

- معرفی فرهنگ‌ها، تمدن‌ها و
رویدادهای مهم تاریخ جهان با تأکید ویژه
بر بازشناسی فرهنگ، تاریخ و تمدن
اسلامی و ایران در ساخت برنامه‌ها؛
- کمک به ایجاد فضای سالم
فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و تنویر
افکار عمومی در راستای سیاست‌های
عمومی کشور و عملکرد قوای سه‌گانه، با
تأکید بر بهره‌گیری از روش‌های مناسب (از
جمله مناظره، میزگرد و...)

- بالا بردن کیفیت اخبار و برنامه‌های
خبری و سیاسی با گسترش منابع کسب
پردازش و تحلیل خبر؛

- کمک به توسعه آموزش در کشور با
ایجاد شبکه آموزشی رادیو تلویزیون و
ارائه خدمات به سازمان‌های متقاضی؛
- ارتقاء کیفیت محتوایی و هنری
تولید و پخش برنامه‌ها با رعایت
استانداردهای شناخته شده؛

- ارتقاء کیفیت برنامه‌های محلی
رادیویی و تلویزیونی با بهره‌گیری مؤثر از
عناصر فرهنگی و هنری محلی و بومی در
برنامه‌ها؛

- توسعه و تقویت پژوهش‌های
راهبردی - کاربردی و مخاطب‌شناسی در
بخش‌های شناخت و انعکاس نظرات و
خواست‌های پیامگیران در برنامه‌ها؛

- بهبود کیفیت و گسترش ظرفیت فنی
تولید و پخش برنامه‌های رادیویی و
تلویزیونی با تأکید بر ایجاد و بهره‌برداری
از شبکه تلویزیونی کابلی

- بهبود کیفیت و گسترش پوشش
جغرافیایی و جمعیتی رادیویی و

تلویزیونی در داخل و خارج از کشور؛
- افزایش و تسهیل ارتباطات و
مشارکت با سازمان‌های رادیو و
تلویزیونی، مراکز و محافل علمی و
فرهنگی، جشنواره‌های داخلی و خارجی
به منظور عرضه، معرفی و مبادله
محصولات فرهنگی و هنری و برنامه‌های
سازمان؛

- افزایش منابع درآمدی با تأکید بر
بهره‌جویی از مشارکت‌های مردمی به
منظور تأمین بخشی از هزینه‌ها؛

- بهبود نظام مدیریت و تصمیم‌گیری،
نظام اطلاعات و آمار و افزایش بازدهی
منابع سازمانی با تأکید بر آموزش منابع
انسانی.

از سوی دیگر در برنامه دوم،
شبکه‌های تلویزیونی افزایش یافت و
علاوه بر آن با راه‌اندازی شبکه سیمای
استان در مراکز استان‌ها، برنامه‌های
متناسب با فرهنگ و زبان هر منطقه
تقویت شد.

ج. ارتباطات در برنامه سوم توسعه
اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی
(۱۳۷۹-۱۳۸۳)

برنامه سوم توسعه اقتصادی،
اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی
ایران در هفدهم فروردین ماه ۱۳۷۹ به
تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده
است.

■ ارتباطات در برنامه دوم توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی،
اهدافی چون بهبود کیفی ارائه خدمات پستی، ارائه سرویس‌های
مخابراتی و پستی همگانی در همه‌ی اماکن عمومی، ایجاد شبکه انتقال
اطلاعات به منظور دسترسی عمومی به شبکه‌های بین‌المللی و
بانک‌های اطلاعاتی و ارائه خدمات مربوط جهت استفاده بهینه از
سرمایه‌های ملی - با به کارگیری به موقع اطلاعات - را دنبال می‌کرده
است.

نتیجه‌گیری
برنامه دوم توسعه اقتصادی -
اجتماعی و فرهنگی در زمینه ارتباطات به
نتایج چشمگیری دست یافت. چنان‌که
تلفن‌های دایره‌ی کشور از ۴ میلیون و
۳۲۰ هزار شماره به ۸ میلیون و ۳۴۲ هزار
شماره رسیده است. و توجه ویژه به
روستاها از نظر مخابرات و
استانداردسازی ۵۸۰ مورد از تجهیزات و
شبکه‌ها و سرویس‌های مخابراتی، از
جمله دستاوردهای برنامه دوم توسعه
بوده است. خصوصی‌سازی و واگذاری
خدمات مخابراتی شهری به بخش
غیردولتی و واگذاری امور پست به
شرکت‌های خصوصی در برنامه دوم
عملی شد.

تافلر می‌گوید: قرن بیست و یکم، قرن
کاربرد دانش برای تولید دانش جدید عصر
اطلاعات. جامعه دانش محوری -
مولد ساختن دانش و توانایی
جامعه‌سازمان‌ها، سازمان‌های فراگیر-
سازمان‌های مبتنی بر اطلاعات - اقتصادی
متکی به قدرت مغزی نامیده شده است.
«شتاب تولید دانش - که در دوران
انقلاب صنعتی ظرف ۲۵۰ سال دانش
بشری دو برابر شد - امروزه به ۵۰ سال و
۱۰ سال کاهش یافته است و در برخی
رشته‌ها زمان لازم برای دو برابر شدن دانش
بشری به چهار سال می‌رسد که زمان لازم
برای اخذ مدرک لیسانس از دانشگاه
است.
در برنامه سوم توسعه وضعیت

■ دخالت ندادن نظرات کارشناسی استادان علوم ارتباطات در تدوین برنامه و توجه وافر به توسعه ارتباطات بیش از ارتباطات توسعه از کاستی‌های بخش برنامه‌ریزی ارتباطات بوده است.

■ در هدف‌های کلان کیفی برنامه دوم توسعه، اشاره‌ای به ارتباطات یا کاربرد آن در جهت تحقق هدف‌های موردنظر، نشده است.

■ شتاب تولید دانش - که در دوران انقلاب صنعتی ظرف ۲۵۰ سال دانش بشری دو برابر شد - امروزه به ۵۰ سال و ۱۰ سال کاهش یافته است و در برخی رشته‌ها زمان لازم برای دوبرابر شدن دانش بشری به چهارسال می‌رسد.

ارتباطات به شرح زیر پیش‌بینی شده است:

الف: پست و مخابرات

براساس ماده ۱۲۴ قانون برنامه سوم توسعه، ایجاد و حفظ شبکه‌های مادر مخابراتی، تنظیم فضای فرکانسی کشور و تنظیم استمرار ارائه خدمات پستی و مخابراتی به عهده دولت خواهد بود. گرچه طبق اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، بخش غیردولتی نیز می‌تواند در قلمرو شبکه‌های غیرمادر بخش مخابرات، شبکه‌های مستقل و موازی پستی و مخابراتی در امور شبکه تلفن همراه، شبکه پی‌جو به مرکز تلفن کم ظرفیت تا ۵ هزار شماره، شبکه مخابرات روستایی، شبکه قبول پستی و شبکه حمل‌ونقل پستی حسب مجوز هیأت وزیران دایر نماید.

سیاست‌های استراتژیک برنامه سوم توسعه، در بخش پست و مخابرات بدین شرح پیش‌بینی شده است.

الف: تمرکز امور حاکمیت پست و مخابرات کشور در وزارت پست و تلگراف و تلفن؛

ب: کاهش انحصارات و گسترش رقابت در امور تصدی در بخش پست و

تحولات جدید پستی و مخابراتی در سطح بین‌الملل؛

ح: اصلاح ساختار مسجموعه شرکت‌های مخابراتی در جهت افزایش بازدهی شبکه و ایجاد تعادل منطقه‌ای با توجه به زمینه‌های فنی، مالی و مدیریتی؛ ط: افزایش بهره‌وری و بهبود روش‌ها و تقویت و توسعه منابع انسانی در بخش پست با توجه به تمرکززدایی و اصلاح نظام مدیریت در جهت انعطاف‌پذیری و واگذاری اختیارات لازم و کافی به مدیریت‌های اجرایی و استانی در پست؛

ی: گسترش فرهنگ جایگزینی استفاده از امکانات ارتباطی به جای مراجعه حضوری؛

ک: گسترش و تعمیق پست مالی جهت توسعه خدمات مالی و پولی به ویژه در روستاها؛

ل: همگانی کردن استفاده از فن‌آوری اطلاعات به منظور حفظ منافع ملی و عرضه موارث فرهنگی، ملی و اسلامی از طریق افزایش تسهیلات، بهبود خدمات و فراهم کردن امکانات - آموزش عمومی - استانداردها - مقررات - توسعه شبکه‌های اطلاعات و گسترش فرهنگ تبادل اطلاعات.

همچنین در برنامه سوم توسعه بر ایجاد زیرساخت‌های ارتباطی لازم با پهنای باند کافی و گسترده، فعال کردن بخش خصوصی در زمینه اطلاعات و خدمات ارزش افزوده، گسترش و توسعه سرویس‌های جدید پستی (پست مستقیم، پست الکترونیکی و پست مالی) و... پیش‌بینی شده است.

همچنین براساس مفاد برنامه سوم توسعه، مقرر شد سقف ارزشی موضوع ماده ۳۹ قانون واردات گمرکی از ۲۸ دلار به ۱۵۰ دلار و نیز افزایش سقف مجاز واردات با پرداخت حقوق و عوارض گمرکی از ۸۰ دلار به ۳۰۰ دلار برای پست افزایش یابد.

مخابرات و توسعه مشارکت‌های مردمی و زمینه‌سازی برای ورود بخش تعاونی و خصوصی به فعالیت‌های پستی و مخابراتی و اصلاح نظام تعرفه‌های پستی و مخابراتی؛

ج: ارتقای کیفیت خدمات پستی و مخابراتی در جهت تقویت اعتماد عمومی و جلب رضایت مشتریان و کارکنان و تنوع بخشیدن به خدمات و بهبود دسترسی به خدمات پستی و مخابراتی؛

د: ارتقاء کیفیت سرمایه‌گذاری‌ها در جهت افزایش بازدهی سرمایه‌گذاری در بخش پست و مخابرات؛

ه: استفاده بهینه از فضای فرکانس در کشور با ساماندهی مدیریت و کنترل فضای فرکانس کشور؛

و: کاهش فاصله فن‌آوری موجود کشور با فن‌آوری روز دنیا از طریق تقویت و گسترش تحقیقات کاربردی در جهت کاهش هزینه‌ها، بهبود کیفیت ارائه خدمات و شناخت بازار و ایجاد و امکان رقابت در سطح بین‌المللی؛

ز: دستیابی به بازار جهانی پست و مخابرات (صادرات تجهیزات، خدمات فنی و مهندسی و خدمات پستی و مخابراتی) و گسترش همکاری‌های بین‌المللی، منطقه‌ای و همگانی با

همچنین در برنامه سوم توسعه، درصدی از درآمد شرکت پست به وزارت آموزش و پرورش به منظور گنجاندن مطالب لازم در کتاب‌های درسی و آگاه‌سازی؛ و به صداوسیما جهت تنظیم برنامه‌های آموزشی و ترویجی اختصاص می‌یابد.

ارتباط جمعی و رسانه‌ها در برنامه سوم توسعه

عمده‌ترین اهداف کیفی و سبیل ارتباط جمعی در برنامه سوم عبارتند از:

۱. ارتقای کیفی فعالیت‌های رسانه‌ای به منظور تحکیم ارزش‌ها و دستاوردهای انقلاب اسلامی، همبستگی ملی و ترویج قانون‌گرایی، فرهنگ مشارکت و انضباط اجتماعی و اصول فرهنگ اسلامی و ایرانی و تهذیب اخلاق و رفتار مخاطبان براساس الگوهای برگزیده جامعه و مقابله با تهاجم فرهنگی؛

۲. تعیین استانداردهای محتوایی و کیفی فعالیت‌های رسانه‌ها و سبیل ارتباط جمعی منطبق با ارزش‌های اسلامی و فرهنگی کشور در جهت نیل به افزایش و کارآیی و مقبولیت ملی و بین‌المللی؛

۳. تقویت بنیه اقتصادی و فرهنگی رسانه‌ها و ایجاد زمینه‌های جلب مشارکت بین‌المللی، نهادهای صنفی و حرفه‌ای و حمایت از فعالیت‌های بخش غیردولتی جهت استفاده از کلیه ظرفیت‌های آنها در رشد و توسعه بخش ارتباطات جمعی؛

۴. اصلاح ساختار، تشکیلات، قوانین و روش‌های ارتقاء سطح کیفیت و سطح تخصصی کارکنان و نظام‌مند کردن اطلاع‌رسانی در رسانه‌ها و سبیل ارتباط جمعی؛

۵. بسترسازی برای سرمایه‌گذاری در زمینه فن‌آوری‌های نوین و ارتقای سطح بهره‌گیری از سیستم‌های پیشرفته رسانه‌ای در امر ساخت، انتقال، نصب، بهره‌برداری،

جمع‌آوری، پردازش و انتشار اخبار و سایر فعالیت‌های مربوط به وسایل ارتباط جمعی به منظور افزایش توانایی و تجهیز بخش؛

۶. تقویت و توسعه فعالیت‌های پژوهشی رسانه‌ها در ابعاد اطلاع‌رسانی، برنامه‌سازی مدیریتی و فنی.

در پایان، پیشنهادات زیر در راستای بهبود برنامه‌ریزی ارتباطات کشور ارائه می‌شود.

۱. توجه خاص به آینده‌نگری ارتباطی و پیشرفت و گسترش پژوهش‌های تخصصی ملی به منظور سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی ارتباطات.

۲. تشکیل یک بانک اطلاعاتی درباره منابع ارتباطی کنونی که شامل رسانه‌های سنتی و نوین می‌شود.

۳. ایجاد شورای عالی ارتباطات با همکاری استادان دانشگاه و مراکز اجرایی

۴. تشکیل شورای سیاست‌گذاری ارتباطی با همکاری دفتر امور فرهنگ و هنر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، دستگاه‌های اجرایی مرتبط و استادان علوم ارتباطات - برای طراحی سیاست‌های ارتباطی - و کمک به برنامه‌ریزی ارتباطات.

۵. استفاده از نیروی انسانی متخصص و کارآمد در برنامه‌ریزی ارتباطات.

۶. توجه به نقش ارتباطات در توسعه سیاسی و مشارکت اجتماعی.

۷. توجه به توسعه کمی و کیفی ارتباطات (ارتباطات جمعی، ارتباطات راه دور و ارتباطات رایانه‌ای) و کاربرد صحیح آن در توسعه اقتصادی، سیاسی و فرهنگی کشور. □

منابع و مأخذ

۱. خاطرات ابوالحسن ابتهاج، تهران: انتشارات علمی

۱۳۷۱

۲. پیوست قانون برنامه اول توسعه اقتصادی،

اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، تهران:

انتشارات مرکز مدارک و انتشارات سازمان برنامه بودجه، چاپ اول ۱۳۶۹.

۳. پیوست قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، جمهوری اسلامی ایران، تهران: انتشارات مرکز مدارک و انتشارات سازمان برنامه بودجه، چاپ اول ۱۳۷۳.

۴. قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، تهران: مرکز مدارک و انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، چاپ سوم ۱۳۷۹.

۵. سند برنامه سوم توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، جلد اول و دوم، سازمان برنامه و بودجه ۱۳۷۸.

۶. تاریخچه تنظیم برنامه هفت‌سال اول عمرانی، بانک ملی ایران ۱۳۲۷ ش.

۷. نقش رسانه‌ها در پشتیبانی توسعه ملی ایران، مجید تهرانیان، تهران: انتشارات پژوهشکده علوم ارتباطی و توسعه ایران ۱۳۵۳.

۸. لایحه برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۷۴-۷۸) تهران: انتشارات مرکز مدارک، سازمان برنامه و بودجه ۱۳۷۲.

۹. سابقه برنامه‌ریزی منطقه‌ای در ایران، سازمان برنامه بودجه تهران، انتشارات دفتر برنامه‌ریزی منطقه‌ای ۱۳۶۲.

۱۰. سنجش پیشرفت عملکرد برنامه عمرانی ۷ ساله دوم ایران، تهران: مدیریت اقتصادی سازمان برنامه، ۱۳۳۸ ش.

۱۱. گزارش مقدماتی برنامه عمرانی سوم کشور، تهران: سازمان برنامه ۱۳۴۰ ش.

۱۲. اصول و هدف‌های عمرانی برنامه چهارم کشور، تهران: انتشارات سازمان برنامه ۱۳۴۶ ش.

۱۳. هدف‌های کمی برنامه عمرانی پنجم کشور، تهران: انتشارات دفتر تفریق اطلاعات بخش عمومی و خصوصی، چاپ اول ۱۳۵۴.

۱۴. خطوط کلّی، هدف‌ها و سیاست‌های برنامه ششم عمرانی (۱۳۵۷-۶۱)، تهران: انتشارات سازمان برنامه ۱۳۵۶.

۱۵. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران: انتشارات اداره قوانین و مقررات ریاست‌جمهوری ۱۳۶۸.

۱۶. وسایل ارتباط جمعی، دکتر کاظم معتمدنژاد، تهران: انتشارات دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی، چاپ اول ۱۳۵۵.

۱۷. ارتباط شناسی، دکتر مهدی‌محمّدیان‌زاده، تهران: انتشارات سروش، چاپ دوم ۱۳۷۴.

۱۸. جایگاه ارتباطات در برنامه‌های توسعه در ایران، با نظرسنجی از کارشناسان و روزنامه‌نگاران (پایان‌نامه) عبدالله ذاکر ۱۳۷۷، زیر نظر و راهنمایی دکتر کاظم معتمدنژاد.